

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

CHIRCHIQ DAVLAT PEDAGOGIKA UNIVERSITETI

RASULOVA RAYXON BAXRITDINOVNA

**O‘QUVCHILARINING MATN YARATISH
KOMPETENSIYALARINI SHAKLLANTIRISHDA 7-SINF
ADABIYOT DARSLIGIDAGI ASARLAR TAHLILINING
INNOVATSION TEXNOLOGIYALARI**

Monografiya

**Тошкент – 2024
“FIRDAVS-SHOH NASHRIYOTI”**

UO‘K 383.1
KBK 82.4 (5O‘zb)
R 25

Chirchiq davlat pedagogika universiteti Ilmiy texnik Kengashining 2024-yil 15- noyabrdagi 5-sonli yig‘ilishi bayonnomasidan ko‘chirma

Mas’ul muharrir:

SH. Q. MARDANOV

Pedagogika fanlari doktori, professor

Taqrizchilar:

S.Matchanov - Chirchiq davlat pedagogika universiteti Gumanitar fanlar fakulteti o‘zbek adabiyotshunosligi kafedrası professorı , pedagogika fanlari doktori

M. Tadjibayev – O‘zDJTU professori, filologiya fanlari doktori.

Rayxon, Rasulova

O‘quvchilarining matn yaratish kompetensiyalarini shakllantirishda 7-sinf adabiyot darsligidagi asarlar tahlilining innovatsion texnologiyalari. Monografiya. Rayxon Rasulova. – T.: “Firdavs-Shoh nashriyoti, 2024-y. – 118 b.

Monografiyada o‘quvchilarning og‘zaki va yozma nutq madaniyatiga ega bo‘lishda matn yaratish kompetensiyalari bilan bog‘liq eng muhim jihatlar ochib berildi. Badiiy asarlar talqini va tahlili bilan uyg‘unlashtirish asosida o‘quvchilarning matn yaratish kompetensiyalarini uzluksiz rivojlantirish texnologiyalarini takomillashtirishning pedagogik xususiyatlari va omillari aniqlashtirildi. Ona tili va adabiyot darslarida nutqni rivojlantirishda kitobxonlik muammolariga katta e’tibor qaratilib, o‘quvchilarni badiiy asarlar mutolaasiga motivatsiyasini oshishirish yo‘llari ishlab chiqildi. Umumta’lim maktab o‘quvchilarining kommunikativ kompetensiyalarini shakllantirishda zamonaviy pedagogik va innovatsion texnologiyalar asosida o‘qitishning ilmiy – nazariy, pedagogik – psixologik va didaktik asoslari tahlil qilindi. O‘quvchilarning og‘zaki va yozma nutq madaniyatini rivojlantirishda yosh xususiyatlari va ruhiyatiga mos ravishda tizimli ishlar bo‘yicha tavsiyalar beriladi. Unda idrok va tafakkurni o‘stirish, o‘z fikrlarini asoslashda mustaqil fikrlashni rivojlantiruvchi topshiriqlar asoslari ishlab chiqilgan.

Monografiya pedagogika oliy ta’lim yurtlari talabalari hamda maktab o‘qituvchilari uchun mo‘ljallangan.

ISBN 978-978-9910-670-36-7

© **R.Rasulova , 2024**

© **“Firdavs-Shoh nashriyoti”, 2024**

KIRISH

Jahon ta'lim tizimlari amaliyotida o'quvchilarning xalqaro baholash dasturlari talabi asosida tayanch ta'limiy kompetensiyalarini rivojlantirishga bo'lgan ehtiyoj ortmoqda. Shaxsni rivojlantirishga asoslangan ijtimoiy munosabatlarning yetakchi omili sifatida zarur kompetensiyalarni shakllantirish ta'limning istiqbolli yo'nalishlaridan biri sifatida e'tirof etilmoqda. Ushbu maqsadlarni ko'zlagan holda pedagog kadrlaming uzluksiz ta'lim olishini tashkil etish muammolari bir qator xalqaro tashkilotlarda, jumladan, Jahon ta'limini rejalashtirish instituti (Parij), YUNESKOning ta'lim bo'yicha instituti (Gamburg), Oliy ta'limning Yevropa Markazi (Buxarest), Yevropa Muallimlar ta'limi Assotsiatsiyasi (ATEE) va boshqa qator ilmiy muassasalarda tadqiq etilmoqda. Respublikamizda uzluksiz ta'lim tizimining barcha bosqichlariga, e'tibor ortib borishi bilan bir qatorda bu borada maqsadli tadqiqotlar olib borish, mamlakatimiz ilmiy-texnikaviy dasturi, ustuvor tadqiqotlarga yo'nalishlarining bir qismi sifatida qaralishi lozim.

Dunyoda o'qitishda innovatsion texnologiyalarni maqsadga muvofiq qo'llash va takomillashtirish, o'quvchi shaxsida tayanch ta'limiy kompetensiyalar, xususan, kommunikativ kompetensiyani shakllantirish masalalari bo'yicha ko'plab ilmiy tadqiqotlar amalga oshirilmoqda.

Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan ta'limiy islohotlar fan va texnika, sport va intellektual salohiyat, kreativlik tafakkur va ijtimoiy-madaniy muloqot sohalarida dunyo miqyosida o'z tengdoshlari orasida raqobatlasha oladigan o'quvchi shaxsini tarbiyalashga qaratilgan. O'quvchilarning kommunikativ vaziyatlarda uchraydigan muammolarining namoyon bo'lishi, ularda adekvat muloqot ko'nikmalarining pastligi, muloqot uchun to'siqlarni yengish qobiliyati yetishmasligi o'quvchilar orasidagi shaxslararo munosabat orqali ta'lim samaradorligiga ham salbiy ta'sir etish ehtimoli yuqori.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi PF-5712-son "O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida", 2019-yil 8-oktabrdagi PF-5847-son "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'limi tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi farmonlari; O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 14-apreldagi 213-son "Toshkent viloyati Chirchiq davlat pedagogika

instituti faoliyatini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 26-martdagi "Ma'naviy-ma'rifiy ishlar tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" deb nomlangan qarori hamda mazkur faoliyat bilan bog'liq boshqa me'yoriy-huquqiy hujjatlarda belgilangan vazifalar ijrosini ta'minlashda ushbu monografiya muayyan darajada xizmat qiladi.

O'zbekistonda o'quvchilarning tayanch kompetensiyalarini shakllantirish muammosi, xususan, o'quvchilarda kommunikativ kompetentlikni shakllantirishning ijtimoiy-pedagogik asoslari, o'quvchilarda ijodiy faollik va kreativlikni rivojlantirishning didaktik imkoniyatlari N.N.Azizxo'jayeva, U.Sh.Begimqulov, R.X.Jurayev, O.M.Musurmanova, E.A.Seytxalilov, N.M.Egamberdiyeva, F.R.Yuzlikayev, o'rta ta'lim jarayonida ona tili fanini o'qitish, o'quvchilarning ijodiy tafakkur va nutqini o'stirish masalalari Y. Abdullayev, N. Alavuddinova, A.Bobomurodova, N.Dadajonova, T.Ziyodova, N.Yo'ldosheva, M.Mirmaxsudov, H.Ne'matov, M.Omilxonova, N.Sattorova, M.Saidov, R.Safarova, N.Shukrullayev, Sh.Yusupova, T.Yusupova, N.Qosimova, A.G'ulomov, G'.Hamroyev, K.Mavlonovalarning ilmiy izlanishlarida yoritilgan.

Maktabda o'rganiladigan adabiy asarlarni tahlil qilishning asoslarini ishlab chiqishda S.Dolimov, H.Ubaydullayev, Q.Ahmedov singari mashhur olimlar tomonidan tadqiqotlar olib borilgan. A.Zunnunov, N.Hotamov, J.Esonov, A.Ibrohimov kabi olimlar tomonidan badiiy asar tahlili metodikasi ishlab chiqildi. Shu kunga qadar adabiyot o'qitish metodikasida T.Boboyev, A.Zunnunov, Q.Yo'ldoshev, M.Mirqosimova, B.To'xliyev, S.Matchonov tomonidan yirik tadqiqotlar amalga oshirilgan. Olimlarimizning ilmiy ishlarida o'quvchi tafakkuri mustaqilligi masalasiga alohida e'tibor qaratilgan.

Q.Yo'ldoshev badiiy asar tahlilining nazariy-metodik masalalari ustida jiddiy izlanishlar olib borib, "Badiiy tahlil asoslari" kitobini yaratdi.

Monografiyaning maqsadi til va adabiyot ta'limida integrativ yondashuv asosida o'quvchilarning matn yaratish kompetensiyalarini badiiy asarlar tahlili orqali rivojlantirishning innovatsion texnologiyalari bo'yicha taklif va tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqotning predmeti. Umumta'lim maktablarida adabiyot darsliklaridagi badiiy asarlarni tahlil qilishda foydalaniladigan texnologiyalar, interaktiv metod va vositalari.

Monografiyada quyidagilarga alohida e'tibor qaratiladi:

o'quvchilarining matn yaratish kompetensiyalarini estetik asosda rivojlantirish texnologiyalarini integratsion takomillashtirishning pedagogik tamoyillari va omillarini aniqlashtirish;

badiiy asarlarni tahlil va talqin nazariyasi asosida o'quvchilarning matn yaratish kompetensiyalarini adabiyot darslari misolda takomillashtirish;

matn yaratish kompetensiyasini rivojlantirishga yo'naltirilgan fanlararo integratsiyalashgan o'quv mashg'ulotlari metodikasini takomillashtirishning pedagogik imkoniyatlarini yoritib berish.

Monografiyada quyidagilar qayd etilgan:

o'quvchilarining matn yaratish kompetensiyalarini estetik asosda rivojlantirish texnologiyalarini integratsion takomillashtirishning pedagogik tamoyillari va omillari aniqlashtirildi;

Badiiy asarlar tahlili va talqiniy xususiyatlari bilan assosatsiv uyg'unlashtirish asosida o'quvchilarning matn yaratish kompetensiyalarini adabiyot darslarida takomillashtirish texnologiyalari ishlab chiqildi;

matn yaratish kompetensiyasini rivojlantirishga yo'naltirilgan fanlararo integratsiyalashgan o'quv mashg'ulotlari metodikasini takomillashtirishning pedagogik imkoniyatlari aksiologik va normativlik tamoyillarini maqsaddan natijaga yo'naltirish hamda metodologik, tashkiliy, didaktik va natijaviy komponentlarning izchilligini ta'minlash usuli orqali ishlab chiqilgan;

Monografiyaning amaliy va nazariy ahamiyati o'quvchilarning tasavvuri, fikrlashi, matn yaratish kompetensiyasini rivojlantirishning uzviy integratsiyasi aniqlanganligi, umumta'lim maktab tizimida "Ona tili va adabiyot" fanlari hamda kursini o'qitishning pedagogik texnologiyasi, shakl va metodlari takomillashtirilganligi, pedagogik amaliyotda o'quvchilarning matn yaratish kompetensiyasini rivojlantirish uchun foydalanilgan innovatsion texnologiyalarning takomillashtirilganligi bilan belgilanadi.

Kommunikativ kompetentlikni aniqlashning tizimli mezonlarini aniqlashtirishda, pedagogik yo'nalishdagi oliy o'quv yurtlarida ona tili va adabiyot fani bo'yicha bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlashda, umumiy o'rta va o'rta maxsus ta'lim muassasalarida o'quvchilarning matn yaratish ko'nikmalarini rivojlantirishda foydalanish mumkinligi bilan izohlanadi.